

О. П. Віхров
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правових дисциплін
Чернігівського національного педагогічного університету
ім. Т. Г. Шевченка

УДК 346.31

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Обґрунтовується, що відносини, які виникають при проведенні державної реєстрації суб'єкта господарювання між цим суб'єктом і державним реєстратором, є організаційно-господарськими зобов'язаннями з державної реєстрації суб'єкта господарювання. Державний реєстратор у цих зобов'язаннях виступає в якості суб'єкта організаційно-господарських повноважень.

Ключові слова: державний реєстратор, суб'єкт організаційно-господарських повноважень, суб'єкт господарювання, організаційно-господарські зобов'язання з державної реєстрації суб'єкта господарювання.

Згідно зі ст. 58 Господарського кодексу України (далі — ГК України), обов'язковою умовою здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання є його державна реєстрація як юридичної особи чи фізичної особи-підприємця у порядку, визначеному законом. Державна реєстрація суб'єктів господарювання, як впливає зі ст. 4 Закону України від 15 травня 2003 р. “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” (далі — Закон “Про державну реєстрацію...”), являє собою засвідчення факту створення або припинення цього суб'єкта (засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою), а також вчинення інших реєстраційних дій згідно з Законом шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація виступає як форма попереднього державного контролю та обліку створення учасників господарської діяльності та їх припинення, і у цій якості є одним з дійових засобів державного регулювання економіки, який надає можливість забезпечити узгодження приватних інтересів окремих суб'єктів господарювання з публічними інтересами всього суспільства. У цілому державна реєстрація суб'єктів господарювання спрямована на розвиток підприємництва, підвищення ефективності суспільного виробництва та його соціальної спрямованості, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України.

Сказане обумовлює значення питань теоретичного аналізу і вдосконалення правового регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання, висуває ці питання в число важливих наукових і практичних завдань.

Державна реєстрація суб'єктів господарювання висвітлюється у навчальній літературі з господарського права [1, с. 394–402; 2, с. 86–98]. Правові проблеми державної реєстрації суб'єктів господарювання аналізуються в монографічних і дисертаційних дослідженнях та наукових статтях В. С. Щербини [3, с. 28–42], О. О. Квасніцької [4–6], В. І. Маркова [7], В. С. Петренка [8; 9], В. В. Добровольської [10], Ю. А. Сагайдак [11] та інших дослідників.

У ряді названих робіт знаходить поширення точка зору, що відносини, які складаються при державній реєстрації суб'єктів господарювання, належать до

організаційно-господарських [5, с. 5; 8, с. 7]. Така позиція вважається цілком обґрунтованою, з огляду на сутність і природу цих відносин та відповідність їх ознак законодавчо визначеним у ч. 6 ст. 3 ГК України ознакам організаційно-господарських відносин, і потребує подальшої розробки і розвитку. У цьому плані, зокрема, потребують більш ґрунтовного дослідження зазначені відносини в аспекті співвідношення їх з такими фундаментальними категоріями господарського права як господарські, зокрема організаційно-господарські зобов'язання.

З урахуванням викладеного метою даної статті є теоретичний аналіз господарських відносин у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання в аспекті їхнього взаємозв'язку з категорією організаційно-господарських зобов'язань, кваліфікація зазначених відносин як зобов'язань з державної реєстрації суб'єкта господарювання та їх юридична характеристика.

Починаючи розгляд організаційно-господарських зобов'язань у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання, доречно пригадати характерні ознаки таких зобов'язань: загальні, притаманні їм як і зобов'язанням будь-якої іншої галузевої належності, та специфічні, характерні тільки для цих зобов'язань. До загальних ознак організаційно-господарських зобов'язань належать відносний характер, тобто наявність двох або більше конкретно визначених суб'єктів (сторін, учасників), який завжди відрізняє зобов'язання від інших типів правовідносин, а також особливий юридичний зв'язок між цими суб'єктами, суть якого полягає у наявності права вимоги в управленій стороні і відповідного обов'язку у стороні зобов'язаної. Специфічними ознаками організаційно-господарських зобов'язань, які випливають із закріпленого у ч. 1 ст. 176 ГК України їхнього легального визначення, є специфічна сфера існування (процес управління господарською діяльністю, її організації та регулювання), особливий суб'єктний склад (одним з учасників завжди є суб'єкт організаційно-господарських повноважень, другим — суб'єкт господарювання), управлінсько-господарський (організаційний) характер дій (утримання від дій), що виступають об'єктами цих зобов'язань [12, с. 216–217].

У теорії господарського права державна реєстрація суб'єкта господарювання розглядається як одна з невід'ємних складових його легалізації (легітимації). Остання розуміється як наділення такого суб'єкта необхідними юридичними документами, що дозволяють проводити господарську діяльність на законних засадах, а також як здійснення цим суб'єктом ряду послідовних, юридично значущих дій, спрямованих на отримання ним прав та обов'язків суб'єкта господарювання (господарської правосуб'єктності) [2, с. 84–85].

Державна реєстрація суб'єкта господарювання починається з подачею документів для її проведення і закінчується внесенням до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації цього суб'єкта та видачею відповідного свідоцтва, а для юридичної особи — і примірника оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації такої особи. У разі наявності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації (ст.ст. 27, 44 Закону “Про державну реєстрацію...”), вона закінчується видачею заявнику (засновнику) чи уповноваженій ним особі повідомлення про відмову.

У юридичній літературі висловлена точка зору, що моментом завершення державної реєстрації суб'єктів господарювання слід вважати передачу відомостей про державну реєстрацію до органів державної статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування [6, с. 65]. З такою точкою зору навряд чи можна погодитися. Передача відомостей про державну реєстрацію до названих органів і фондів у Законі “Про державну реєстрацію...” сформульована і регламентована як один з обов'язків державного реєстратора, що здійснюється ним безвідносно до суб'єкта господарювання, щодо якого проводиться державна реєстрація, тобто за межами організаційно-господарських відносин і за межами господарсько-правового регулювання в цілому. Тому в господарсько-правовому аспекті правильніше вести мову про організаційно-господарські відносини з реєстрації (взяття на облік,

перебування на такому обліку, зняття з обліку) у названих органах і фондах, що складаються між суб'єктами господарювання та цими органами (фондами), а акт передачі вказаним органам (фондам) відповідних відомостей державним реєстратором є підставою виникнення цих відносин. Але це вже будуть інші відносини, безпосередньо не пов'язані з державною реєстрацією суб'єкта господарювання, а такі, що займають окреме місце серед відносин легалізації (легітимації) господарської діяльності [2, с. 85–86].

Крім того, передачу відомостей про державну реєстрацію до названих органів та фондів не можна вважати моментом завершення державної реєстрації суб'єктів господарювання, оскільки така передача, згідно з Законом “Про державну реєстрацію ...” здійснюється у день державної реєстрації, а свідоцтво про державну реєстрацію (у відповідних випадках разом з примірником оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації) оформляється і видається (надсилається рекомендованим листом за описом вкладення) не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців — включає, зокрема: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці; перевірку вказаних документів на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу–підприємця — до Єдиного державного реєстру; оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру. Державна реєстрація проводиться державним реєстратором у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи–підприємця.

Державний реєстратор, як впливає із змісту ст. 6 Закону “Про державну реєстрацію...”, є посадовою особою, одноособовим органом у структурі відповідного виконавчого комітету або районної державної адміністрації, їхнім структурним підрозділом. Основні функції і повноваження державного реєстратора полягають в тому, що він на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці проводить державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців, тобто суб'єктів господарювання, проводить резервування найменувань юридичних осіб, здійснює оформлення та видачу свідоцтв про державну реєстрацію, а також їх заміну, оформляє та видає виписки, довідки з Єдиного державного реєстру, проводить державну реєстрацію змін до установчих документів юридичних осіб та державну реєстрацію зміни імені або місця проживання фізичних осіб–підприємців, проводить державну реєстрацію припинення юридичних осіб та державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичними особами–підприємцями, виконує інші функції відповідно до Закону.

Правовий статус державного реєстратора, перелік його повноважень і функцій, що він виконує, дає підстави стверджувати, що цей орган державної влади (якщо він знаходиться у структурі районної державної адміністрації) або місцевого самоврядування (якщо він у структурі виконавчого комітету ради) наділений організаційно-господарськими повноваженнями щодо суб'єктів господарювання і у відносинах з цими суб'єктами виступає в якості суб'єкта організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

Дії, що складають зміст державної реєстрації, є однією із складових процесу управління господарською діяльністю (регулювання нею), а функції і повноваження державного реєстратора мають управлінсько-господарський (організаційно-господарський) характер. Самі ж відносини, що виникають при державній реєстрації суб'єкта господарювання між цим суб'єктом і державним реєстратором, носять характер зобов'язань, оскільки юридичний зв'язок між названими суб'єктами полягає у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Таким чином, вказані відносини за своїми ознаками у повній мірі відповідають загальним і специфічним ознакам організаційно-господарських зобов'язань, які наведені

вище, тобто є організаційно-господарськими зобов'язаннями з державної реєстрації суб'єкта господарювання.

У той же час деяких пояснень потребує правовий статус другої сторони цих зобов'язань — суб'єктів господарювання. Річ у тому, що цією другою стороною не є такий суб'єкт у легітимному розумінні цього поняття. Формально нею є заявник чи уповноважена ним особа, а щодо юридичної особи, — власник або засновник (засновники) чи уповноважена ними особа. Тобто, у зобов'язанні з державної реєстрації фізичної особи-підприємця — другою стороною виступає не суб'єкт господарювання, а фізична особа, яка має намір стати підприємцем, і в результаті нормального розвитку цього зобов'язання стане таким (суб'єктом господарювання). У зобов'язанні з державної реєстрації юридичної особи другою стороною формально виступає власник, засновник чи уповноважена ними особа в інтересах утворюваного суб'єкта господарювання з метою його утворення і з утворенням такого суб'єкта в результаті нормального розвитку цього зобов'язання.

На нашу думку, у даному випадку законодавець, регулюючи вказані відносини, фактично застосовує відому в теорії права конструкцію правової презумпції. Презумпція — це припущення про наявність або відсутність певних обставин, опосередковане чи прямо закріплене у правовій нормі, відповідно до якого певний порядок речей у соціальному житті визнається звичайним, нормальним і в силу цього таким, що не потребує доведення [13]. Однією з головних ознак презумпції є її припустимий характер. При чому, ступінь вірогідності презумпції є високим і базується на зв'язку між предметами і явищами об'єктивного світу та повторюваністю повсякденних життєвих процесів. Існування презумпції спрощує положення сторін у правових відносинах і розуміння конкретної ситуації.

Щодо зобов'язань з державної реєстрації, які аналізуються, у законодавстві презумується, що в результаті нормального розвитку і логічного завершення даних зобов'язань фактичне утворення суб'єкта господарювання буде підтверджене і закріплене його державною реєстрацією. На період цієї реєстрації стороною відповідного зобов'язання виступає сам цей суб'єкт господарювання. Якщо ж у проведенні державної реєстрації цього суб'єкта буде відмовлено, то він і не буде існувати як такий.

Тобто, з урахуванням сказаного можна вважати, що другою стороною в організаційно-господарських зобов'язаннях з державної реєстрації суб'єкта господарювання виступає саме цей суб'єкт господарювання, який стане таким легітимно в результаті нормального проведення державної реєстрації.

Об'єктом організаційно-господарських зобов'язань з державної реєстрації суб'єкта господарювання виступає конкретна правова поведінка їх учасників, конкретні відносини, що складаються при державній реєстрації суб'єктів господарювання як складовий суспільного процесу організації та здійснення господарської діяльності. Така правова поведінка носить явно виражений управлінсько-господарський (організаційний) характер.

Дані організаційно-господарські зобов'язання двосторонні, права та обов'язки в них мають обидві сторони. Тобто, кожна зі сторін виступає управненою щодо одних вимог і зобов'язаною щодо інших. Зокрема, зміст права вимоги суб'єкта господарювання як управненої сторони полягає у праві вимагати своєчасного і належного розгляду поданих для державної реєстрації документів і прийняття відповідного рішення, своєчасного повідомлення його про залишення без розгляду документів або про відмову у проведенні державної реєстрації, якщо було прийняте таке рішення, у праві вимагати внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації та видачі свідоцтва про державну реєстрацію та ін. Зміст обов'язку суб'єкта організаційно-господарських повноважень — державного реєстратора як сторони зобов'язаної складає виконання законних вимог сторони управненої. У той же час державний реєстратор вправі вимагати подання документів для проведення державної реєстрації у відповідності до вимог законодавства щодо їх комплектності, форми, змісту, порядку подачі, вправі відмовити у проведенні державної реєстрації при наявності законних підстав для цього і т. д., а суб'єкт господарювання повинен задовольнити законні вимоги державного

реєстратора.

Організаційно-господарські зобов'язання з державної реєстрації суб'єкта господарювання є активними, обов'язки їхніх сторін полягають у здійсненні відповідних активних дій. Вони є недоговірними, адже виникають не з договору і не набувають форми договору.

Дані організаційно-господарські зобов'язання можуть розглядатися як складові щодо складних організаційно-господарських правовідносин з утворення суб'єкта господарювання. У свою чергу вони самі по собі є складними і вміщують окремі елементарні зобов'язання: з подання і прийому документів для проведення державної реєстрації, із залишення без розгляду названих документів, з видачі свідоцтва про державну реєстрацію та інші, обумовлені змістом і послідовністю відповідних дій, що у своїй сукупності складають встановлену законом процедуру державної реєстрації суб'єкта господарювання і цілеспрямовані на проведення такої реєстрації.

Вказані зобов'язання є в цілому регулятивними, такими, що передбачають позитивну правову поведінку учасників. У той же час окремі їх елементи (елементарні складові зобов'язання) носять охоронний характер. Насамперед це стосується елементарних зобов'язань, що опосередковують право державного реєстратора за наявності законних підстав залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації, або відмовити у її проведенні.

Виступаючи в цілому як процесуально-правові (процесуально-регулятивні), що опосередковують процедуру проведення державної реєстрації суб'єкта господарювання, дані зобов'язання в окремих своїх складових пов'язані і з реалізацією матеріально-правових норм, які закріплюють певні права та обов'язки їх учасників (право державного реєстратора вимагати додержання певної форми і змісту установчих та інших документів, що подаються для проведення державної реєстрації, право суб'єкта господарювання на отримання свідоцтва про державну реєстрацію та примірника оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації та інші).

Безпосередньою підставою виникнення організаційно-господарських зобов'язань з державної реєстрації суб'єкта господарювання виступає подача документів для проведення державної реєстрації.

Як висновок з даного дослідження, слід ще раз підкреслити, що відносини, які виникають при проведенні державної реєстрації суб'єкта господарювання між цим суб'єктом і державним реєстратором, є організаційно-господарськими зобов'язаннями з державної реєстрації суб'єкта господарювання. Ці зобов'язання виступають як необхідний елемент, як центральна ланка у механізмі реалізації норм господарського законодавства, що регулюють проведення державної реєстрації учасників господарської діяльності.

Зобов'язання, що розглянуті, складаються при державній реєстрації створення суб'єкта господарювання. Аналогічні організаційно-господарські зобов'язання складаються також при державній реєстрації змін до установчих документів суб'єкта господарювання — юридичної особи, при державній реєстрації припинення такого суб'єкта господарювання та при державній реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця. Названі організаційно-господарські зобов'язання, на нашу думку, потребують окремого розгляду. Подальші дослідження у цьому напрямі пов'язані також з аналізом інших організаційно-господарських зобов'язань у сфері легалізації (легітимації) господарської діяльності — зобов'язань з ліцензування та патентування господарської діяльності, з отримання суб'єктом господарювання документів дозвільного характеру, з реєстрації такого суб'єкта в органах пенсійного фонду, у податкових, митних та інших органах тощо.

Список використаних джерел

1. Хозяйственное право [Текст] : [учебн.] ; под ред. В. К. Мамутова. — К. : Юриком Интер, 2002. — 912 с.
2. Хозяйственное право Украины [Текст] : [учебн.] ; под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного.

- Х. : Одиссей, 2006. — 496 с.
3. Щербина, В. С. Суб'єкти господарського права [Текст] : [монограф.] / В. С. Щербина. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 264 с.
4. Квасницька, О. О. Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 "Господарське право, господарсько-процесуальне право" / О. О. Квасницька. — Донецьк, 2006. — 19 с.
5. Квасницька, О. О. Інститут державної реєстрації суб'єктів підприємництва [Текст] / О. О. Квасницька // Університетські наукові записки. — 2005. — № 1–2 (13–14). — С. 146–150.
6. Квасницкая, О. Процедура государственной регистрации субъектов предпринимательства [Текст] / О. Квасницкая // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 4. — С. 64–67.
7. Марков, В. І. Створення та реєстрація суб'єктів підприємництва недержавного сектору економіки [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 "Господарське право, господарсько-процесуальне право" / В. І. Марков. — Донецьк, 2004. — 20 с.
8. Петренко, В. С. Установчі документи суб'єктів господарювання [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 "Господарське право, господарсько-процесуальне право" / В. С. Петренко. — Донецьк, 2006. — 18 с.
9. Петренко, В. С. Загальна характеристика юридичного складу, що опосередковує заснування суб'єкта господарювання [Текст] / В. С. Петренко // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 11. — С. 47–51.
10. Добровольська, В. Засоби державного регулювання підприємницької діяльності [Текст] / В. Добровольська // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 2. — С. 89–91.
11. Сагайдак, Ю. Сутність, роль та організаційно-правові проблеми легалізації підприємництва в Україні [Текст] / Ю. Сагайдак // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 11. — С. 87–90.
12. Віхров, О. П. Організаційно-господарські правовідносини [Текст] : [монограф.] / О. П. Віхров. — К. : Слово, 2008. — 512 с.
13. Ульяновська, О. Правові фікції і правові презумпції: єдність та відмінність [Текст] / О. Ульяновська // Право України. — 2005. — № 6. — С. 101–103.

*Рекомендовано до друку кафедрою правових дисциплін
Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка
(протокол № 5 від 15 грудня 2010 року)*

Надійшла до редакції 24.12.2010

Вихров А. П. Организационно-хозяйственные обязательства по государственной регистрации субъекта хозяйствования

Обосновывается, что отношения, возникающие при проведении государственной регистрации субъекта хозяйствования между этим субъектом и государственным регистратором, являются организационно-хозяйственными обязательствами по государственной регистрации субъекта хозяйствования. Государственный регистратор в этих обязательствах выступает в качестве субъекта организационно-хозяйственных полномочий.

Ключевые слова: *государственный регистратор, субъект организационно-хозяйственных полномочий, субъект хозяйствования, организационно-хозяйственные обязательства по государственной регистрации субъекта хозяйствования.*

Vikhrov, O. P. Organizational and Economic Obligations of the State Registration of the Entity

The article proves that the relations arising in the state registration of an entity between the entity and the state registrar, is the organizational and economic obligations of the state registration of the entity. State registrar in these obligations serves as the subject of organizational and economic powers.

Key words: *state registrar, an organizational and economic power, entity, organizational and economic obligations of the state registration of the entity.*

